

Nauczyciel i Szkoła 2017/4, nr 64
ISSN 1426-9899, e-ISSN 2544-6223

Pelagia Bojko

Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach
Filia w Piotrkowie Trybunalskim

Media i komunikacja w orędziach papieskich na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu (2011-2016)

Media and Communication
in Pontifical Messages for the World Day
of Social Communications (2011-2016)

STRESZCZENIE

Nowe technologie w komunikacji i powszechność korzystania ze środków społecznego przekazu wywierają ogromny wpływ na człowieka, dlatego też Kościół interesuje się nimi i wydaje dokumenty przypominające o zagrożeniach i możliwościach dla człowieka w świecie mediów. Kolejne orędzia papieskie na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu ujawniają, że pośród różnych aspektów tematu mediatyzacji na plan pierwszy zawsze wysuwany jest człowiek – nadawca i odbiorca przekazów. Niezależnie od różnic w ukierunkowaniu orędzi przez dwóch papieży: Benedykta XVI i Franciszka, zawsze podkreślane jest to, że właśnie ze względu na ludzką godność uczestników komunikacji społecznej trzeba dbać o taką formę korzystania z mediów, która buduje więzi między jednostkami, społeczeństwami i kulturami.

SUMMARY

New technologies in communication and the universality of using the means of social communication have a huge impact on humans. Therefore, the Catholic church is interested in them and publishes documents concerning the risks and opportunities of the media world. Consecutive papal messages for the World Day of Social Communications reveal that among various aspects of the topic the human being is always the most

important, as the person is the broadcaster and recipient of communicated messages. Regardless of the differences in targeting the messages by the two Popes: Benedict XVI and Francis, the messages always emphasized the fact that because of the human dignity of social communication participants, it is necessary to shape the media in such a way that they build relations between individuals, societies and cultures.

SŁOWA KLUCZOWE

media, komunikacja, kultura, człowiek

KEYWORDS

media, communication, culture, man

Wraz z rozwojem technologii służących komunikowaniu społecznemu jawią się wynikające z nich korzyści, ale także zagrożenia. Najogólniej mówiąc, korzyści dotyczą przepływu i gromadzenia informacji oraz możliwości ich wykorzystania, zaś zagrożenia – ich skutków w postaci naruszania sfery nazywanej często w literaturze „sferą niewinności” człowieka¹. Kościół katolicki troszczący się w sposób szczególny o taką sferę realizuje swoją misję nauczania, wydając własne dokumenty mające ukierunkować sposób postępowania współczesnego człowieka wobec wszelkich nowości, także tych związanych z mediami.

Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli (Inter mirifica), powstały w czasie Soboru Watykańskiego II, podpisał 4 grudnia 1963 r. w Rzymie papież Paweł VI. Wybrany w trakcie trwania soboru jako następcą Jana XXIII², zatwierdził szereg dokumentów będących rezultatem obrad tegoż zgromadzenia. Dokument należący do grupy „reformatorskich”; związany z upowszechnianiem się środków masowego przekazu i obawami co do ich wpływu na członków Kościoła, był pierwszym w historii soborów tekstem poświęconym tematyce mediów. Wynikał przede wszystkim z troski o to, by „zainteresowani urobili sobie prawe sumienie co do właściwego korzystania z tych środków”³.

¹ Określenie to jest dość popularne wśród literaturoznawców, ale chyba najbardziej znanym jego literackim użyciem jest to w powieści Josepha Conrada *Lord Jim* z 1904 r., w której główny bohater, mimo popełnianych błędów moralnych, nosi niezmiennie biały mundur symbolizujący jego niewinność i moralność w sensie nieustannego dążenia do zachowywania norm. Zob. B. Bałutowa, *Powieść angielska XX wieku*, Warszawa 2004, s. 37-38.

² Poprzedni papież, Jan XXIII, uznany za inicjatora odnowy Kościoła, zmarł 3 czerwca 1963 r., toteż przerwano obrady soboru, by zwołać konklawe trwające od 19 do 21 czerwca i uwieńczone wyborem Giovanniego Battisty Montiniego na papieża, który przybrał imię Pawła VI. Zob. Z. Zieliński, *Dzieje papieży*, t. 6: *Od pontyfikatu Piusa XII do pontyfikatu Jana Pawła I*, Poznań 2005, s. 83-88.

³ *Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli*, p. 5, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, Poznań 1967, s. 79.

Kolejne kwestie poruszane w tym dekreście dotyczą informacji przekazywanych przez media (prawa do informacji, ich pełności i sposobu przekazu), problematyki związanej z prawami sztuki i naruszenia w jej ramach norm moralności, umiaru w korzystaniu ze środków masowego przekazu. Dekret akcentuje także rolę samych osób najbliższych związanych ze środkami społecznego przekazu – dziennikarzy, pisarzy, aktorów, reżyserów i innych, którzy ponoszą szczególną odpowiedzialność za przekazy medialne. I w końcu trzeci wymiar tematyczny dekretu skupia się na wkładzie Kościoła w rozwój mediów (głoszących wartości zgodne z chrześcijańskimi normami) i na kwestii przygotowania merytorycznego i etycznego osób, które pracowałyby w prasie, radiofonii i telewizji, współtworząc wartościowe przekazy.

Nie była to jedyna tego typu inicjatywa Soboru Watykańskiego II. Wprowadzono wówczas zasadę, by jeden dzień w roku poświęcony był kwestii środków masowego przekazu; w tym dniu „wierni byliby pouczani o swych obowiązkach w tej dziedzinie”⁴. W latach późniejszych zainteresowanie mediami – również jako środkiem służącym do przekazu wiary – znajdowało wyraz w wypowiedziach Magisterium Kościoła, m.in. Papieskiej Komisji ds. Środków Społecznego Przekazu i jej sukcesorki Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, które wydały instrukcje duszpasterskie: *Zjednoczenie i postęp (Communio et progressio)* z 1971 r. oraz *U progu nowej ery (Aetatis novae)* z roku 1992⁵.

Od czasu Soboru Watykańskiego II sprawa środków społecznego przekazu poruszana jest stosunkowo często w społecznym nauczaniu Kościoła, zaś kolejni biskupi Rzymu przygotowują na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu orędzia odczytywane i publikowane w formie dokumentów papieskich.

Niniejszy tekst poświęcony jest właśnie tym orędziom papieskim na przestrzeni kilku ostatnich lat, poczynając od początku bieżącej dekady: od 2011 do 2016 r. Jest to okres silnego rozwoju mediów, ogromnego i szybkiego upowszechniania się Internetu oraz przemiany kształtu samych informacji, sposobu ich napływu i pobierania⁶. Celem artykułu jest prześledzenie papieskich

⁴ Tamże, s. 84.

⁵ Podają za: W. Bar, *Prawo wyznań religijnych do mass-mediów*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, stan prawny na 1 lutego 2000 r., Lublin 2000, s. 427. Zob. też K. Bełch, *Katolicka nauka społeczna*, Kielce 2007, s. 263, 264.

⁶ To również czas wielu publikacji podejmujących problematykę wpływu mediów na różne dziedziny życia społecznego, takie jak edukacja, zarządzanie instytucjami czy zasobami ludzkimi i wiele innych. Zob. m.in. przykładowe prace: L. Ochoa Siguencia, M.F.O. Trobat, R. Ochoa-Dąderska, *Internet i jego nowoczesne narzędzia a idea uczenia się przez całe życie na przykładzie Wyższej Szkoły Ekonomii i Administracji w Bytomiu*, „Nauczyciel i Szkoła”

orędzi pod kątem ich ukierunkowania na problemy współczesnych środków komunikowania, wpływu informacji na odbiorców, szczególnie młodych. Czy, na ile i w jakim wymiarze w orędziach papieskich podkreślane są problemy współczesnych zagrożeń związanych z mediami? Jakie wartości mediów dostrzega i podkreśla w ostatnich latach Kościół, jakie inne aspekty mediatyzacji akcentuje i co w nich widzi? Artykuł jest próbą odpowiedzi na te pytania.

Orędzia papieskie przygotowane na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu drukowane są w kolejnych numerach miesięcznika „L'Osservatore Romano”⁷ i na jego polskich tekstach opieram omówienie, porządkując je według tematów kolejnych orędzi.

1. Nowe technologie w komunikacji społecznej

Pierwsze orędzie opublikowane w bieżącej dekadzie ukierunkowane jest na nowe technologie komunikacyjne i rolę Internetu w przemianach kulturowych i społecznych. Znamienne jest w kontekście takiego tytułu, że ledwie ponad rok wcześniej, w 1999 r., powstał pierwszy polski portal internetowy – Onet⁸. Jak zaznacza Benedykt XVI, wraz z upowszechnianiem się Internetu zmienia się nie tylko sposób komunikowania, ale i sam przekaz, „rodzi się nowy sposób uczenia się i myślenia”⁹.

Korzyści dla człowieka i zagrożeń płynących z użytkowania sieci internetowych jest bardzo wiele¹⁰, ale autor orędzia zwraca uwagę przede wszystkim na te jego aspekty, które rzutują na kształtowanie ludzkiej osoby. W przekazie orędzia wyraźnie wyakcentowana jest sfera wrażliwości młodego człowieka,

2010, nr 1/2, s. 95-106; L. Ochoa Siguencia, I.O. Panisoara, R. Ochoa-Daderska, *Rola internetu w zarządzaniu i funkcjonowaniu instytucji społecznych*, w: *Specyfika zarządzania w pomocy społecznej i opiece zdrowotnej: aspekty psychospołeczne i pedagogiczne*, red. M. Czapka, Mysłówice 2010, s. 63-69.

⁷ „L'Osservatore Romano” w wersji polskiej ukazuje się jako miesięcznik, jednak jest czasopismem, które powstało w 1861 r. jako „dziennik wieczorny”. Jeszcze w XIX w. wykupiony przez Stolicę Apostolską stał się jej dziennikiem i jako dziennik funkcjonuje we Włoszech. Zob. List Benedykta XVI z okazji 150. rocznicy powstania „L'Osservatore Romano”, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 8-9 (336) 2011, s. 3-4.

⁸ Zob. A. Kaliszewski, *Kultura informatyczna i kultura Internetu*, w: tegoż, *Główne nurty w kulturze XX i XXI wieku*, Warszawa 2012, s. 127.

⁹ Papież Benedykt XVI, *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii. Orędzie na 45 Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 3 (331) 2011, s. 8.

¹⁰ Syntetycznie zbiera je A. Kaliszewski, *Kultura informatyczna i kultura Internetu*, art. cyt., s. 129-132.

który poszukuje kontaktu z innymi ludźmi, akceptacji, potwierdzenia własnej tożsamości i wartości. I właśnie w związku z takimi naturalnymi pragnieniami jawi się zagrożenie zatarcia rozmaitych granic w świadomości człowieka: między prawdą a kłamliwymi niuansami, między autentycznością życia a próbą zastąpienia go w świecie wirtualnym (czyli fikcyjnym), między przyjaźnią a pochlebstwem. Jest ich o wiele więcej. Papież Benedykt XVI wskazuje na zasadę, która pomoże rozróżnić sfery z takimi zacierającymi się granicami. Jest nią uświadamianie sobie, czy „bezpośredni kontakt ludzki z osobami, na wszystkich poziomach naszego życia”¹¹ został zastąpiony (czy nie) przez kontakt wirtualny. W kontakcie bezpośrednim osoby dzielą się swoimi wizjami świata i uznawanymi ideami i wartościami, ale konieczna jest do tego refleksja, o którą trudniej w kontakcie wirtualnym, podobnie jak trudniej w ten sposób potwierdzić własne przekonania autentycznością życia. Orędzie wskazuje jednak taką możliwość również w kontaktach w sieci internetowej. Jest nią „uczciwy i otwarty sposób przekazu”, wyrażanie szacunku dla drugiego człowieka, a także „konsekwentne dawanie świadectwa we własnym profilu cyfrowym”¹².

Orędzie nie kończy się dezaprobatą dla aktywności w sieci, ale zachętą do aktywności odpowiedzialnej, kreatywnej i chrześcijańskiej, pełnej szacunku dla drugiego człowieka. Taka zachęta jest wyrazem nowoczesnego podejścia Kościoła do rozwoju technologii cyfrowych i do nowych środków komunikacji społecznej, przy zachowaniu tego, co fundamentalne dla Kościoła i ludzkości – podkreślenia wartości ludzkiej osoby.

2. Dwa momenty komunikacji: milczenie i słowo

Te dwa momenty komunikacji stanowią myśl przewodnią papieskiego orędzia z roku 2012¹³. Ich równowaga i dopełnianie się wzajemne niezbędne są dla budowania autentycznego dialogu i więzi między ludźmi – w ten sposób ukierunkowuje papież swoje przesłanie. W kontekście internetowego natłoku informacji, narzucających się przekazów i reklam w sieci, podkreślenie aspektu milczenia staje się niezwykle ważne. Jednocześnie nieco zadziwia – oto ten sam papież, który rok wcześniej zachęcał do uczestnictwa w komunikacji wirtualnej, teraz – i to z okazji Światowego Dnia Środków Społecznego Przekazu –

¹¹ Papież Benedykt XVI, *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii*, art. cyt., s. 9.

¹² Tamże.

¹³ Papież Benedykt XVI, „*Milczenie i słowo drogą ewangelizacji*”. Orędzie na *XVLI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 3 (341) 2012, s. 7-9.

mówi o milczeniu. Oczywiście, zadziwienie jest tylko momentalne, podkreślenie milczenia zastanawia i ma zastanawiać. Wydaje się też zabiegiem takiej stylizacji wypowiedzi, która skłania do milczenia, choćby przez chwilę, by zauważyć, jak taka chwila ciszy jest istotna w komunikacji¹⁴.

W środkach społecznego przekazu, nastawionych przede wszystkim na sam przekaz informacji, zasadniczo nie mówi się o milczeniu. Wydaje się, że nie ma w nich miejsca na milczenie. Co więcej, czasem mogłoby się okazać, że milczenie jest zagrożeniem dla przekazu, ale tylko wtedy, gdy przekaz nie wnosi całej prawdy. Wówczas milczenie powalałoby na odkrycie tej niepełności. Gdy jednak przekaz jest uczciwy i pełny, wówczas milczenie pozwala na jego pełne przyjęcie i refleksję nad nim. To oczywiste. W orędziu papieskim podkreślone zostaje coś więcej: wartość tych wszystkich aspektów komunikacji, na które w mediach niejako nie ma czasu, bo informacja liczy się bardziej niż osoba jej odbiorcy, zwykle zresztą jest to odbiorca zbiorowy, by nie powiedzieć: masowy.

Jaką zatem rolę milczenia w komunikacji dostrzega autor orędzia? Można by rzec, że tę, iż poprzez milczenie odkrywamy samego odbiorcę, „pozwalamy drugiej osobie mówić, wyrazić siebie”. Nadto – kontynuował swą myśl Benedykt XVI – dostrzegamy „najbardziej autentyczne momenty komunikacji między osobami, które się kochają: gest, wyraz twarzy, ciało są znakami, które objawiają osobę”¹⁵. W ten sposób dzięki milczeniu komunikacja staje się bardziej złożona, głębsza.

Benedykt XVI zadziwia po raz kolejny. Wprowadza do tematyki komunikacji społecznej i środków masowego przekazu aspekt ludzkiej miłości i to miłości nie do ludzkości w ogóle, ale takiej sprowadzonej do relacji dwojga wyczulonych na siebie i wpatrzonych w siebie osób, które – wbrew sloganowi mówiącemu o tym, że „miłość jest ślepa” – widzą w i ę c e j, widzą w drugim człowieku to wszystko, czego nie dostrzega nikt poza zakochanym (kochającym) i czego nie da się dostrzec poza momentami milczenia. Właśnie takiej relacji w komunikacji pożąda Kościół i takiej relacji uczy, niezależnie od tego, w jakiej przestrzeni i przy pomocy jakich środków przekazu ta komunikacja się dokonuje. W komunikacji społecznej, przy posługiwaniu się środkami społecznego przekazu, bardzo łatwo traktować odbiorcę przekazów w sposób komercyjny – jako kogoś, kto ma być do czegoś przekonany, namówiony, zachęcony do przyjęcia określonej wersji „prawdy”, tzn. części prawdy. Orędzie z roku 2012 wskazuje możliwość uniknięcia komercyjnego traktowania odbiorcy przekazów.

¹⁴ Por. spojrzenie na istotę słuchania jako momentu milczenia. K. Mroziewicz, *Sztuka słuchania*, w: tegoż, *Dziennikarz w globalnej wiosce*, Bydgoszcz – Warszawa 2006, s. 253-254.

¹⁵ Tamże, s. 7.

3. Serwisy społecznościowe i kultura spotkania

Główną cechą nowych mediów – jak zauważa Maryla Hopfinger – jest „ich immanentny związek z techniką, to że powstają przy współdziałaniu człowieka z «maszyną» (...) tu maszyna niezbędna jest przede wszystkim do powstania przekazu”¹⁶. Rozwój cyfrowych serwisów społecznościowych sprawia, że współcześnie coraz więcej osób, szczególnie młodych, komunikuje się za ich pomocą. Kościół dostrzega wartość także takiego nawiązywania więzi międzyludzkich, podkreślając, że „świat cyfrowy nie jest światem paralelnym, ani czysto wirtualnym, lecz dla wielu ludzi (...) stanowi część codziennej rzeczywistości”¹⁷. Same serwisy zaś postrzega jako owoc wzajemnego oddziaływania ludzi. Z tym zaś związana jest potrzeba zaangażowania w pracę nad kształtem mediów społecznościowych, w dbałość o „te formy wypowiedzi i wyrażania się, które nawiązują do najszlachetniejszych dążeń ludzi zaangażowanych w proces komunikacji”¹⁸ i to także wtedy, lub przede wszystkim wtedy, gdy wymieniamy poglądy z ludźmi myślącymi w sposób odmienny od naszego, gdy komunikujemy się z reprezentantami kultur odmiennych od naszej kultury.

Serwisy społecznościowe to miejsce wzajemnego oddziaływania osób i kultur, a także obszar wymiany wartości reprezentatywnych dla danych kultur i społeczności. Wyznawcom różnych religii i członkom różnych kultur prawo gwarantuje wolność wyznania, ale w kontaktach między konkretnymi osobami nic nie zagwarantuje szacunku dla wyznawców innych wartości¹⁹, jeśli konkretne osoby takiej postawy szacunku nie zachowają. Kościół, poprzez orędzia papieskie, zwraca uwagę na fakt, że warunkiem rzeczywistej wymiany wartości – w sposób niczego nieujmujący innej kulturze i niedegradujący jej w żadnym wymiarze²⁰ – jest zachowanie ponadnarodowych zasad kultury, czyli takich, w których ponad wszystkimi zasadami normującymi stosowanie

¹⁶ M. Hopfinger, *Cechy współczesnych mediów*, w: *taż, Literatura i media po 1989 roku*, Warszawa 2010, s. 54.

¹⁷ Papież Benedykt XVI, *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przesłanie ewangelizacji. Orędzie na XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 3-4 (351) 2013, s. 11.

¹⁸ *Tamże*, s. 10-11.

¹⁹ Zob. H. Misztal, *Dokumenty europejskie o poszanowaniu wolności religijnej i tradycyjnych systemów wartości*, w: *Prawo wyznaniowe*, dz. cyt., s. 245-246.

²⁰ Odmiany nieposzanowania odmienności kulturowej i obrazu uczuć religijnych ciekawie omawia Zbigniew Kaźmierczak. Zob. Z. Kaźmierczak, *Źródła obrazu uczuć religijnych. Analiza kilku polskich przypadków*, w: *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*, seria II: *Wokół kultur śródziemnomorskich*, t. II: *Historia, język, kultura*, red. Z. Abramowicz, J. Ławski, Białystok 2010, s. 534-545.

gestów i słów góruje poszanowanie człowieka i jego ludzkiej godności. Dopiero po stworzeniu relacji opartej na tej zasadzie można stworzyć więź i można ewangelizować, nawet poprzez serwisy społecznościowe.

Szczególnie ważne jest zachowanie takiej zasady w komunikacji pomiędzy grupami społecznymi o różnym poziomie życia wyznaczonym przez ekonomię. Papież Franciszek, pochodzący z kontynentu, na którym podziały tego typu są jeszcze bardziej rażące niż w większości krajów Europy²¹, zwraca uwagę na możliwość i potrzebę komunikacji poprzez portale społecznościowe z grupami ludzi, którzy są poddani różnym formom marginalizacji – z przyczyn ekonomicznych, politycznych, ideologicznych i religijnych²². Postrzega zatem cyfrowe środki przekazu jako dostępne wszystkim grupom społecznym i jako media otwierające najuboższym i dyskryminowanym członkom różnych społeczności sposobność przekazu myśli, ujawniania własnych problemów i własnej perspektywy widzenia rzeczywistości.

Papież Franciszek w orędziu *Przekaz w służbie kultury spotkania* zachęca do otwarcia się na świat cyfrowy, mówi: „Nie bójcie się zamieszkać w świecie cyfrowym”, ale jednocześnie zaznacza, że „rewolucja w dziedzinie środków przekazu i informacji” jest dla Kościoła wielkim wyzwaniem, że korzystając z mediów, trzeba jeszcze bardziej być świadomym, że prowadzenie dialogu z drugim człowiekiem w sieci oznacza uznanie wartości tego człowieka i nstawienie na to, że ten drugi ma coś wartościowego do przekazania²³. Nowe technologie postrzegane są przez Kościół jako nowe możliwości nawiązywania więzi i przekazywania wartości.

4. Podstawy komunikacji – poza mediami

Komunikacja społeczna dla każdego człowieka zaczyna się w najmniejszej komórce społeczeństwa, jaką stanowi rodzina. Nim człowiek uświadomi sobie, że do społeczeństwa należy, zanim zacznie korzystać ze środków masowego przekazu, otrzymuje przekazy od najbliższych mu osób, w mikrosoczeństwie, jakie stanowi przestrzeń domu z jej mieszkańcami. I na tę przestrzeń

²¹ Papież Franciszek – Jorge Mario Bergoglio – pochodzi z Argentyny, z Ameryki Łacińskiej. Niejednokrotnie mawiał: „Mój lud jest ubogi, a ja do niego należę”. Zob. [brak autora tekstu], *Jorge Mario Bergoglio*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 5 (352) 2013, s. 4.

²² Zob. Papież Franciszek, *Przekaz w służbie kultury spotkania. Orędzie na XLVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2014r.*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 2 (359) 2014, s. 6.

²³ Tamże, s. 7-8.

jako podstawę komunikacji i pierwszą jej szkołę wskazuje papież Franciszek w *Orędziu na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2015 r.*²⁴

Najważniejsze, najbardziej podstawowe wymiary komunikacji, jej fundamenty, bez których w ogóle nie zaistniałaby żadna forma komunikacji, pozna je człowiek w rodzinie. Papież Franciszek wskazuje ich kilka, poczynając od pierwszych przekazów otrzymywanych przez dziecko żyjące jeszcze w łonie matki. Najpierw są to nastroje i dźwięki oraz poczucie więzi, które rozwija się i umacnia w kolejnych latach po narodzeniu człowieka. Potem to także język, język ojczysty²⁵ jako narzędzie komunikacji człowieka, którego myślenie wyobraźniowo-pojęciowe pozwala na komunikację głębszą i doskonalszą niż ta, która jest możliwa u wszystkich istot o myśleniu sensoryczno-motorycznym. W rodzinie też uczy się człowiek wymiarów komunikacji, które kształtują jego samego jako przyszłego uczestnika szerszej komunikacji społecznej i użytkownika środków masowego przekazu. Należy do nich religijny wymiar przekazu i „podstawowa forma komunikacji, którą jest modlitwa” oraz pojęcie porozumiewania się jako „odkrycie i budowanie bliskości”²⁶.

Kolejne aspekty komunikacji wymienione w orędziu papieskim to: przebaczenie jako siła komunikacji i przekaz jako błogosławieństwo w odróżnieniu od złorzeczenia i odtrącenia drugiego człowieka w rozmaitych formach dokonujących się poprzez różne środki przekazu. Wyczulenie na takie aspekty, we współczesności, w której podstawowym problemem komunikacji jest jej masowość²⁷, jest niezwykle ważne. Bez nich komunikowanie się z pojedynczym człowiekiem mogłoby się okazać niemożliwe.

Wskazywane w orędziu aspekty odbywającej się w rodzinie edukacji w zakresie komunikowania stanowią podstawę do świadomego i konstruktywnego użytkowania mediów, kształtują mądry stosunek do technologii, a także do treści przekazów dotyczących rodziny, które promowane są przez środki masowego przekazu²⁸. Taka edukacja przygotowuje człowieka nie tylko do wy-

²⁴ Papież Franciszek, *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości. Orędzie na Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2015 r.*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 3-4 (370) 2015, s. 15-17.

²⁵ To podkreślenie języka ojczystego jako pierwszego i naturalnego narzędzia komunikacji ludzkiej warte jest zauważenia w czasach globalizacji i napływu obcych zapożyczeń na tyle licznych, że młode pokolenia nie tylko często nie jest świadome, że wiele słów, którymi się posługuje, to zwroty obcojęzyczne, ale także nie ma poczucia wartości ojczystego języka jako wyznacznika kultury i odrębnego dobra narodowego.

²⁶ Papież Franciszek, *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości*, art. cyt., s. 16.

²⁷ M. Hopfinger, *Scena komunikacyjna*, w: tejże, *Literatura i media*, dz. cyt., s. 58.

²⁸ Tamże, s. 17.

tworzenia i „konsumowania” informacji, ale również do ich oceny i selekcji, a poprzez to także do kształtowania nowego, lepszego oblicza mediów.

5. Komunikacja i miłosierdzie

Właśnie tak brzmi główny człon tytułu papieskiego orędzia na pięćdziesiąty Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu. Pełen akceptacji stosunek Kościoła do stosowania nowych technologii w przekazywaniu informacji i nawiązywaniu więzi z drugim człowiekiem wyraża się w poszukiwaniu jak najlepszych form samego przekazu i we włączaniu w krąg jego odbiorców każdego, kto potrzebuje więzi i bliskości innego człowieka. W ogłoszonym przez Kościół Roku Miłosierdzia właśnie miłosierdzie stawiane jest jako naczelne zadanie realizowane poprzez komunikację, także komunikację nawiązywaną za pomocą nowych technologii. Jak zaznacza papież Franciszek, ogromne zadanie ma w tym wymiarze do spełnienia grupa osób, „na których spoczywa odpowiedzialność instytucjonalna, polityczna oraz za kształtowanie opinii publicznej”²⁹.

Postawa miłosierdzia sprawić może, że w wyniku mądrej komunikacji nawiążą się więzi nawet pomiędzy ludźmi mającymi odmienne poglądy, nawet między tymi, którzy popełniają błędy, myślą się. To miłosierdzie sprawi, że mylący się będą skłonni swoje błędy uznać. To zadanie nie dla samych mediów, ale dla ludzi, którzy poprzez media nawiązują więzi, komunikują się z innymi, a szczególnie dla osób mających wpływ na formy przekazów i ich treści, które nie będą ranić odbiorcy, ale będą wyrażać do nich szacunek. Podobne zadanie powierza Kościół wszystkim swoim członkom, każdemu z użytkowników sieci społecznościowych, telefonów komórkowych, piszących maile i sms-y. „Także w sieci buduje się prawdziwe społeczeństwo obywatelskie” – zaznacza papież³⁰. W 2013 r. powiedział, że katolik musi wychodzić na spotkanie ludzi, że „fundamentalnym obowiązkiem jest wyjść na ulice, aby szukać ludzi, poznawać ich po imieniu”³¹. Nowoczesne media pozwalają na takie poznawanie w sposób niezwykle szeroki. Sieć poszerza też horyzonty i otwiera na innych ludzi i nowe problemy, czyniąc nas zarazem współodpowiedzialnymi za te problemy i za tych, którzy się nimi z nami dzielą.

²⁹ Papież Franciszek, *Komunikacja i miłosierdzie – owoce spotkanie. Orędzie na L Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2016 r.*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 2 (380) 2016, s. 9.

³⁰ Tamże, s. 10.

³¹ J.M. Bergoglio, *Papa Francesco. Il nuovo papa si racconta. Cconversazione con S. Rubin e F. Ambrogetti*, Milano 2013, s. 71. Podaję za: Z.J. Kijas, *Papież Franciszek i nasze marzenia o Kościele*, Kraków 2013, s. 148.

Dostrzeżenie aspektu miłosierdzia jako niezbędnego w komunikacji wnosi też nowy aspekt odpowiedzialności użytkowników nowych technologii za charakter nawiązywanych przez nich kontaktów. Papieskie orędzia, wskazując na wartości, jakie nowe media wnoszą do komunikacji społecznej, uświadamiają też ich rolę w Kościele jako specyficznej społeczności, która ma własne zadania i uznaje wartość odbiorcy przekazów – człowieka – ponad innymi wartościami.

Podsumowanie

Omówione tu pokrótce papieskie orędzia powstałe w bieżącej dekadzie realizują myśl zawartą w *Instrukcji duszpasterskiej „Aetatis Novae”* głoszącej, że „Kościół widzi w środkach społecznego przekazu «dar Boży», ponieważ zgodnie z opatrnościowymi zamierzeniami Boga doprowadzają one do braterskiej przyjaźni między ludźmi”³². Wychodzą jednak daleko poza nią, rozpisując tę myśl na wiele aspektów wiążących się z możliwościami komunikacji za pomocą mediów i z aspektami odpowiedzialności za tę komunikację. Każde z orędzi nosi podtytuł wskazujący na jego ukierunkowanie problematyczne. Dwaj papieże sprawujący władzę kościelną w omawianych sześciu latach ogłosili po trzy orędzia. Papież Benedykt XVI mówił o nowych technologiach komunikacyjnych, o milczeniu i słowie jako niezbędnych momentach komunikacji i o serwisach społecznościowych otwierających nowe możliwości ewangelizacji. Papież Franciszek we wszystkich trzech swoich orędziach wyakcentował spotkanie. Wybrzmiewa ono w tytułach orędzi: 1) *Przekaz w służbie kultury spotkania*, 2) *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania*, 3) *Komunikacja i miłosierdzie – owocne spotkanie*. Orędzia obu papieży miały zatem nieco odmienny charakter wynikający z akcentowania technologii w jednym przypadku, a samego spotkania – w drugim. Odmienność ta nie różnicuje w sposób definitywny samego przesłania wszystkich orędzi – ostatecznie w każdym z nich dostrzeżenie wartości nowych technologii służących społecznemu przekazowi w każdym przypadku powiązane jest z możliwościami ewangelizacji i nawiązywania więzi z drugim człowiekiem. I te możliwości ukazywane są jako zadanie.

Kolejne orędzia papieskie na Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu w bieżącej dekadzie tylko częściowo realizują założenia wynikające z *Dekretu o środkach społecznego przekazywania myśli (Inter mirifica)*, wydanego w czasie Soboru Watykańskiego II. Akcentują przede wszystkim to, co najistotniejsze

³² *Instrukcja duszpasterska „Aetatis novae” Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu*, w: *Prasa Katolicka. Między ekonomią a duszpasterstwem*, Częstochowa 1997, s. 32.

we wszelkiej komunikacji – człowieka jako twórcę i odbiorcę przekazów oraz uczestnika wszystkich rodzajów komunikacji społecznej. Zasadniczo jednak pomijane są w orędziach kwestie osób profesjonalnie uczestniczących w przekazach społecznych, kształtujących ich formy i najbardziej odpowiedzialnych za ich treść: dziennikarzy, pisarzy, aktorów, reżyserów i innych oficjalnych uczestników przekazów medialnych. Stosunkowo niewiele odzwierciedlenia w orędziach znajdują zalecenia z dekretu dotyczące wkładu Kościoła w rozwój mediów, wkładu polegającego na przygotowaniu katolickich przedstawicieli mediów, którzy jako profesjonalści pracowaliby, rozwijając środki masowego przekazu i uczestnicząc w mediatyzacji współczesnego świata, tak by przynosiła ona korzyści człowiekowi³³. Zajmuje się tym, co prawda, Papieska Rada ds. Środków Społecznego Przekazu, jej działania są podsumowywane także w różnych formach (również w publikacjach)³⁴, jednak same orędzia zasadniczo nie zawierają takich podsumowań. Mają charakter przemówień kierowanych nie tylko do specjalistów w dziedzinie mediatyzacji, ale i do zwykłych użytkowników mediów, do zwykłych ludzi.

Tym co wspólne we wszystkich dokumentach papieskich opracowanych na kolejne Światowe Dni Środków Społecznego Przekazu w tej dekadzie jest podkreślanie samej ludzkiej osoby jako najważniejszej w każdego rodzaju komunikacji – tej zwykłej, codziennej w świecie rzeczywistym, i tej, która dokonuje się za pomocą środków społecznego przekazu.

Bibliografia

- Bałutowa B., *Powieść angielska XX wieku*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2004.
- Bar W., *Prawo wyznań religijnych do mass-mediów*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, stan prawny na 1 lutego 2000 r., Lublin 2000.
- Bełch K., *Katolicka nauka społeczna*, Wydawnictwo Jedność, Kielce 2007.
- Benedykt XVI [papież], *List Benedykta XVI z okazji 150. rocznicy powstania „L'Osservatore Romano”*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 8-9 (336) 2011, s. 3-4.
- Benedykt XVI [papież], *Nowe technologie komunikacyjne i głoszenie Ewangelii. Orędzie na 45 Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 3 (331) 2011, s. 8.

³³ Te kwestie poruszane są na zgromadzeniach plenarnych Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu i znajdują odzwierciedlenie w publikacjach z audiencji dla uczestników tej rady. Zob. np. Papież Benedykt, *Trzeba towarzyszyć człowiekowi w epoce cyfrowej*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 11 (356) 2013, s. 38-39.

³⁴ Zob. m.in. K. Klauza, *Duszpasterskie implikacje „Aetatis Nnovae”*, w: *Prasa Katolicka. Między ekonomią a duszpasterstwem*, Częstochowa 1997, s. 45-61.

Benedykt XVI [papież], *„Milczenie i słowo drogą ewangelizacji”*. Orędzie na *XVLI Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 3 (341) 2012, s. 7-9.

Benedykt XVI [papież], *Trzeba towarzyszyć człowiekowi w epoce cyfrowej*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 11 (356) 2013, s. 38-39.

Benedykt XVI [papież], *Serwisy społecznościowe: portale prawdy i wiary; nowe przestrzenie ewangelizacji*. Orędzie na *XLVII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 3-4 (351) 2013, s. 10-11.

Bergoglio Jorge Mario [papież Franciszek], *Papa Francesco. Il nuovo papa si racconta. Cconversazione con S. Rubin e F. Ambrogetti*, Milano 2013.

Dekret o środkach społecznego przekazywania myśli, p. 5, w: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, tekst polski, Poznań 1967.

Franciszek [papież], *Przekaz w służbie kultury spotkania*. Orędzie na *XLVIII Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2014r.*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 2 (359) 2014, s. 6-8.

Franciszek [papież], *Przekaz o rodzinie jako uprzywilejowanym miejscu spotkania w bezinteresownej miłości*. Orędzie na *Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2015 r.*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 3-4 (370) 2015, s. 15-17.

Franciszek [papież], *Komunikacja i miłosierdzie – owocne spotkanie*. Orędzie na *L Światowy Dzień Środków Społecznego Przekazu 2016 r.*, „L'Osservatore Romano”, wydanie polskie, nr 2 (380) 2016, s. 9-10.

Hopfinger M., *Cechy współczesnych mediów*, w: tejsze, *Literatura i media po 1989 roku*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2010.

Hopfinger M., *Scena komunikacyjna*, w: tejsze, *Literatura i media po 1989 roku*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2010.

Instrukcja duszpasterska „Aetatis novae” Papieskiej Rady ds. Środków Społecznego Przekazu, w: *Prasa Katolicka. Między ekonomią a duszpasterstwem*, Tygodnik Katolicki „Niedziela”, Częstochowa 1997.

Kaliszewski A., *Kultura informatyczna i kultura Internetu*, w: tegoż, *Główne nurty w kulturze XX i XXI wieku*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2012.

Każmierczak Z., *Źródła obrazu uczuć religijnych. Analiza kilku polskich przypadków*, w: *Chrześcijańskie dziedzictwo duchowe narodów słowiańskich*, seria II: *Wokół kultur śródziemnomorskich*, t. II: *Historia, język, kultura*, red. Z. Abramowicz, J. Ławski, Uniwersytety w Białymstoku 2010, s. 534-545.

Kijas Z.J., *Papież Franciszek i nasze marzenia o Kościele*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2013.

Klauza K., *Duszpasterskie implikacje „Aetatis Nnovae”*, w: *Prasa Katolicka. Między ekonomią a duszpasterstwem*, Tygodnik Katolicki „Niedziela”, Częstochowa 1997, s. 45-61.

Misztal H., *Dokumenty europejskie o poszanowaniu wolności religijnej i tradycyjnych systemów wartości*, w: *Prawo wyznaniowe*, red. H. Misztal, stan prawny na 1 lutego 2000 r., Lublin 2000, s. 245-246.

Mroziewicz K., *Dziennikarz w globalnej wiosce*, Oficyna Wydawnicza Branta, Bydgoszcz – Warszawa 2006.

Ochoa Sigüencia L., Panisoara I.O., Ochoa-Daderska R., *Rola internetu w zarządzaniu i funkcjonowaniu instytucji społecznych*, w: *Specyfika zarządzania w pomocy społecznej i opiece zdrowotnej: aspekty psychospołeczne i pedagogiczne*, red. M. Czapka, Myślowice 2010, s. 63-69.

Ochoa Sigüencia L., Trobat Miquel Oliver, Ochoa-Dąderska R., *Internet i jego nowoczesne narzędzia a idea uczenia się przez całe życie na przykładzie Wyższej Szkoły Ekonomii i Administracji w Bytomiu*, „Nauczyciel i Szkoła” 2010, nr 1/2, s. 95-106.

Zieliński Z., *Dzieje papieży, t. 6: Od pontyfikatu Piusa XII do pontyfikatu Jana Pawła I*, Oficyna Wydawnicza Druka, Poznań 2005.